

МИР. СТЕЧИШИН.

**САМОСТІЙНІСТЬ,
СОБОРНІСТЬ,
ФЕДЕРАЦІЯ**

САМОСТІЙНІСТЬ, СОБОРНІСТЬ, ФЕДЕРАЦІЯ

ВІДЧИТ МИР. СТЕЧИШИНА, ВИГОЛОШЕНИЙ НА
ЗІЗДАХ СОЮЗА УКРАЇНЦІВ САМОСТІЙНИКІВ
В ВИННІПЕГУ, ЕДМОНТОНІ Й САСКАТУНІ
В ДНЯХ ВІД 25-го ГРУДНЯ, 1941,
ДО 1-го СІЧНЯ, 1942.

НАКЛАДОМ СОЮЗА УКРАЇНЦІВ САМОСТІЙНИКІВ.

З друкарні „Українського Голосу”, Винніпег, Канада.

1942

Published by the Ukrainian Self-Reliance League of Canada.
Printed by the Ukrainian Publishing Company of Canada, Ltd.
Winnipeg, Manitoba, Canada.

Мені припало цим разом говорити на тему "Самостійність, соборність, федерація" і я обов'язаний сказати згори, що не сподіюся викликати одушевлення, а радше огірчення. Я не сподіюся, що думки, які тепер висловлюю, будуть популярні. І коли я прийнявся про цей предмет говорити, то не тому, що він мені сподобався, а тому, що треба комусь про це говорити. Людей, що говорять про неприємні речі, звичайно не люблять. Коли прим. приносить нам хтось вістку про недугу, або й смерть якої нам особи, то ми коли не кажемо, так хоч думаємо, що краще нам було б і не бачити того, хто цю вістку приносить. Оттак і я нині опинився в ролі того, що приносить неприємну вістку.

Коли зачалася війна, часописи писали досить багато про "замороження фондів". Звичайно Зєдинєні Дєржави заморозували фонди держав в Европі, що приготовлялися стати до війни, або підпадали під німецьку окупацію. Заморозували Зєдинєні Дєржави фонди других держав проголошенням декрету, що банки, ні приватні особи не мають права від такого то а такого дня платити жадних зобов'язань супроти приватних осіб, чи банків в такій то а такій державі. З проголошенням декрету не можна було звернути даній державі її власного золота, зложеного на переховок в американських банках, не можна було звернути довгів її громадянам, ані платити процентів, не можна було продавати її цінних паперів.

Як буває часом замороження фондів, так само буває часом щось в роді замороження людських думок. Від часу до часу опановують людей думки, чи погляди, які вони зачинають вважати за святі, незмінні і ненарушимі, за щось таке, поза що думка не сміє дальше пійти, бо як пійде, то допуститься гріха, або злочину. Від першої до другої світової війни було в нас кілька таких заморожених думок: самовизначення народів, самостійність, соборність.

Самовизначення народів було гаслом, через яке прийшло до закінчення попередньої війни. Президент Зєдинєних Дєржав, Вудро Вилсон, кинув це гасло між народи світа, сподіючись, що через нього прийде до перебудови Европи на нових основах демократії і справедливості і що це

покладе кінець тодішній війні та усуне можливість дальших війн. Український нарід був одним з найбільших поневолених народів Європи, тож і не диво, що українці прийняли самовизначення народів за те, що мало допровадити їх до своєї власної держави, вільної й незалежної.

Обставини зложилися так, що українці своєї власної держави не збудували. Вороги української державности були занадто сильні, а приятелів, готових за українську державність боротися, не було. І в тім часі, коли не було певности, що станеться з Україною, чи вона здобуде свою самостійність, чи може вона оборонити свою незалежність, чи повинна вдовольятися тільки об'єднанням своїх земель в одну політичну цілість, прийнялися між українцями два дальші заморожені погляди: самостійність і соборність. Гарячі обожателі самостійности казали: "Нехай буде самостійна українська держава бодай на якімсь куснику української землі, коби лише українці мали там повні й суверенні права, коби могли без перепон розвивати свою культуру. Нехай стануть твердо на свої ноги, то пізніше вже найдуть способи приєднати до себе й інші часті української землі, що тимчасово остануть в неволі." Покійний Петлюра заступав цей погляд і за те його деякі інші українці жорстко осуджували. Називали його зрадником, запродавцем, обвинувачували його, що він Галичину "запродав" Польщі, бо хотів нею купити приязнь Польщі для допомоги в збудованню української держави поза Збручем. Проти пляну Петлюри висували плян об'єднання всіх земель в виді Радянської України. Об'єднаймо, мовляв, всі українські землі в одну цілість, а тоді вже знайдемо нагоду взяти собі й самостійність, як будемо ще її потребувати. І глузували тоді "самостійники" з "соборників", що вони хотіли би, аби увесь український нарід був в одній тюрмі, а "соборники" глузували з "самостійників", що вони хотіли б збудувати маленьку Україну без мозку (бо мозок її вони бачили в Галичині, а якраз Галичині приходилося тимчасово лишатися поза межами самостійної України).

Суперечка згодом затихла, бо стала безпредметовою. Не повстала ні самостійна ні соборна Україна і так самостійність, як і соборність відсунулися до сфери мрій про будучність. А коли українці зачали з цього боку на них дивитися, то прийшли до переконання, що одно добре та й друге

не зле. Самостійність і соборність прийняли в думках українців, як щось, від чого не можна відступити в жадних обставинах і за жадну ціну. Давайте нам Україну, мовляв, самостійну і неподільну, бо інакшої не приймемо. Та коли в 1938 році на короткий час була явилася можливість, що може повстати самостійна Україна тільки на однім маленькім куснику української землі, на Карпатській Україні, то першими апостолами цієї маленької самостійної України стали якраз ті, що ще кілька літ перед тим проклинали Петлюру, що він погоджувався на самостійну Україну без Галичини.

Версайський мировий договір ні споріднені з ним другі мирові договори, сен-жерменський, ні тріанонський, не здійснили надій українського народу ні на самовизначення народів, ні на самостійність, ні на соборність. Розчарували ці договори не тільки українців; розчарували вони багато людей і з других держав та народів. Одначе, заморозивши свої погляди про конечність самовизначення народів, конечність самостійности й соборности, українці майже без виїмку звязали всі свої надії на кращу будучність з новою війною. Нова війна мала здійснити те, чого перша не здійснила, нова війна мала направити все те, що перша попсувала. Всі свої надії звязали українці з новою війною.

НЕМА МОВИ ПРО СТАРІ ГАСЛА.

Прийшла війна. Під ріжними зглядами ця війна є тільки продовженням попередньої війни. Двадцять літ мира між одною й другою війною щораз більше виглядають на двадцять літ передишки між ними. Німці кажуть, що нова війна має тільки направити те, що попередна попсувала. Але й Велика Британія та Зєдинені Держави не говорять про поворот до того самого, що було перед 1939 роком. Вони також говорять про потребу направи похибок. Під цим зглядом це продовження війни з 1918 р. Рівночасно тут і ріжниця між попередною війною і теперішною. Теперішня війна мала б поправити те, що попередна зле зробила. І коли з цього боку поглянемо на теперішню війну, спостережемо в першій мірі цікавий факт, що в теперішній війні нема вже мови про самовизначення народів, нема мови про визволення поневолених народів, ані про творення нових самостійних

держав. Ні одна, ні друга воююча сторона про це не говорять. Навпаки одна воююча сторона, Німеччина, Італія й Япон, зовсім виразно говорять, що вони вважають за зло не тільки самостійні держави, що повстали після першої війни, але й деякі старі держави, що існували вже сотки літ, але мають за собою той гріх, що не є доволі сильні, аби себе оборонити. Велика Британія та Зєдинєні Держави підходять до справи з іншого боку. Вони звертають увагу на неспроможність малих та слабих держав оборонитися перед сильними сусідами і тому обережно і оглядно, а все таки цілком недвозначно заохочують їх до обєднування своїх сил в союзи та федерації. Про творення нових держав, про визволювання поневолєних народів навіть мови нема, а затє є мова про потребу обмежування самостійности навіть тих держав, що вже були самостійними.

Нічого на світі нема без причини. Коли демократичні держави охолодли в своїм запалі визволити поневолені народи, і дати сатисфакцію покривдженим народам, то є на це причина. Демократичні держави очевидно дійшли до розчарування, коли зважили наслідки того, що вони зробили в 1919 р. Їх плян був усунути з Європи причину до нової війни, а за причину до війни вони вважали те, що народи Європи ділилися на пануючі народи і поневолені народи. Вони сказали: "Нехай не буде більше поневолєних народів". Та самі колишні поневолені народи сказали їм, що між народами годі провести кордони так, щоби по одній стороні лишився один нарід, а по другій інший. Кордон, мовляв, мусить завше йти так, що якась частина народу мусить лишитися поза кордонами своєї національної держави. Коли давніше чехи були під німцями, то по створенню чеської держави якась часть німців мусить дістатися під чехів. Коли поляки були колись під німцями, то по створенню польської держави якась частина німців мусить дістатися під поляків. Провідники демократичних держав думали: "Люди, що самі зазнали неволі, повинні вміти пошанувати волю других. Як поляки натерпілися в німецькій неволі, то чейже не схочуть неволити німців. А все таки варто би їх якось зобов'язати. Нехай вони підпишуть договір про пошанування прав національних меншин". Не дуже то похочували поляки, румуни і другі підписувати такий договір, але підписали. І на тім скінчилося. Ні одна з держав, що зобов'язалися шанувати національні права своїх менших, не шанувала тих

прав. Кожна з них вважала цей договір за мертвий, на який не треба й звертати найменшої уваги. Одним словом, повстали в Європі нові держави, держави народів визволених з неволі, одначе не скінчилося в Європі поневолювання народів. Коли народи в Європі до 1918 року ділилися на народи пануючі і поневолені, то так само було і після 1919 р. Змінилося тільки те, що деякі народи, що належали попередно до поневолених, стали тепер пануючими, а деякі пануючі стали поневоленими. Були статистичні дані, що після 1919 р. тобто по “визволенню” поневолених народів в Європі, остало ще по різних державах Європи не менше, як 30,000,000 “національних меншин”, що вважали себе за — поневолені народи. Це не включало українців з Світського Союзу. Як би цих українців тут додати, то число поневолених було б два рази більше.

Міг би хтось сказати, що доля нових поневолених народів Європи не була така погана, як доля прим. колишніх народів Австрії. Українці перші можуть стати за свідків, що таке припущення цілком хибне. В порівнанню з тим, що українці мали під Австрією, а що дістали під Польщею, або Румунією, що підписали договори про пошанування прав національних меншин, то Австрія була для них раєм. Вчорашні поневолені народи показалися гіршими гнобителями своїх національних меншин від тих пануючих народів, на які вони досі нарікали. І скільки не старалися нові гнобителі це закрити, скільки не старалися це заперечити, то вісти про це передіставалися в світ, доходили й до демократичних держав і найкращі люди в тих державах були нераз гірко розчаровані поведінкою нових держав Європи.

Між гаслами, серед яких і через які закінчилася попередна війна, були й такі: “Нехай це буде остання війна! Нехай буде світ безпечним для демократії!” В ім'я демократії визволено поневолені народи Європи, дозволено їм створити свої власні держави. Природна річ, що любителі демократії в демократичних державах хотіли побачити демократію в тих нових державах. Зразу, певна річ, не могли її побачити, але була причина сподіватися, що побачуть її згодом. І знов чекало їх гірке розчарування. Одна за одною нові держави, що повстали в ім'я демократії і завдяки демократичним державам, оберталися — проти демократії, ставали її завзятими ворогами. Чи можна було коли говори-

ти про демократію в Румунії, якої територію в ім'я демократії побільшено в двоє? Як небо від землі, так далеко стояла Румунія від демократії. Югославія остаточно й впала через ворожнечу між хорватами і сербами, але причиною ворожнечі був тільки брак демократії, — бажання сербів панувати над хорватами згори, як над завойованим народом. Югославія була всім, тільки не демократичною країною. Польща, як на глум, мала признаки демократії тільки тоді, коли верховодила в ній найменш демократична і найбільш реакційна політична група. Соціяліст Пілсудський приніс Польщі замасковану диктатуру, що й держалася до самого вибуху війни. Не знала демократії й Литва, що виплекала свою диктатуру. Так само було з Латвією й Естонією. Доля демократії в державах визволених народів Європи була гірким розчаруванням для щирих демократів в західних демократичних державах.

Створення більшого числа самостійних держав в середній Європі мало ще один наслідок, якого в 1919 році не предвиджувано. Кожна самостійна держава за перше своє право вважала запровадити довкола себе як найвищі митні кордони. Це було їх право і вони тільки вихисновували це право так, як знали й хотіли. Одначе це право мало зловіщий вплив на промисловий та господарський рух не тільки в сусідних і дальших державах, але і в них самих. Він потягнув за собою припинення промислового руху та господарських взаємин. Господарську кризу, яку ми в Канаді та Зєдинених Державах так болючо відчували в останнім десятилітті перед війною, треба в великій мірі завдячувати економічній політиці нових європейських держав. Називають таку політику по вченому політикою економічного націоналізму.

Розбиття Австрії на її складові частини мало на цілі не тільки визволення поневолених народів. Провідники союзних держав гляділи на нього також, як на один з способів ослаблення Німеччини. Німеччина, мовляв, в спілці з Австро-Угорщиною представляла занадто велику силу; разом вони були загрозою для мира. Розбиття Австро-Угорщини на її складові частини ослабить Німеччину, бо вона стратить можливу союзницю. Не стало Австро-Угорщини, а повстав ряд слабих та ще й розсварених між собою держав. І ці держави були готові скорше стати проти себе взаємно, як

стати спільним фронтом проти Німеччини. Коли Німеччина стала проти Чехо-Словаччини, то Угорщина та Польща були цьому тільки раді; вони бачили тільки нагоду дістати щось для себе, а збільшення німецької небезпеки для себе додати не могли. Одним словом, переміна середньої Європи на ряд малих, слабих і розсварених держав показалася Німеччині цілком на руку. Європа показалася немов на те роздробленою, аби Німеччина могла без великих зусиль забирати собі одну з малих та слабих держав за другою. Німеччина це й робила. Як Велика Британія та Зєдинені Держави відбудують знов ті держави і лишуть їх знов на Божу волю, то тільки на те, аби вони були знов покусом для Німеччини і аби вона за кілька літ знов зачала їх "збирати".

В інтересі Великої Британії та Зєдинених Держав не є тепер відновляти в середній Європі той самий стан, що панував там до 1939 р. **Не є в їх інтересі відновляти малі і слабкі держави.** Тимбільше не є в інтересі творити ще більше нових держав. І тому нема тепер мови про самовизначення народів. Нема мови про визволення поневолених народів, про творення нових самостійних держав. Теперішню війну — в відріжненню від першої світової війни — можна навіть назвати **війною проти самовизначення народів**, проти поділу Європи на більше число держав.

„НОВИЙ ЛАД”.

Що так воно є дійсно, бачимо з того, які цілі ставлять собі тепер воюючі держави. Пригляньмося тим цілям. Пригляньмося насамперед цілям Німеччини та її союзників.

Стаючи до війни, Німеччина не казала ясно, що вона хоче досягнути цією війною. Прихильники Німеччини могли її оправдувати, що вона хоче тільки Данцігу та справедливої границі з Польщею. Одначе дуже скоро явилася konieczність найти вияснення, на що в такім разі пустилася Німеччина завоювати цілу Польщу, на що поспішила проголосувати безумовну анексію не тільки Познаньщини, яка перед 1918 р. належала до Німеччини, але й міста й області Лодзі, які до Німеччини ніколи не належали. Опісля не було вдоволяючого пояснення, на що забирає Німеччина Норвегію, Данію, Голяндію, Бельгію. Німеччина просто забирала край за краєм і нічого не говорила. Аж згодом появилися

натяки, що Німеччина на те забирає різні чужі краї, щоби запровадити “новий лад” в Європі. Як має цей “новий лад” виглядати, ні Гітлер, ні Гебельс, ні Розенберг ясно ще не сказали. Цікаві мають повну свободу для здогадів. Все таки самі події показали вже до якоїсь міри, “куди вітер дует”. “Новий лад”, який Гітлер приготував для Європи, має передовсім дати німецькому народові провід, коли не між народами цілого світа, то бодай між усіма народами Європи. Гітлер каже, що він хоче запевнити німецькому народові між народами Європи те місце, яке йому по справедливості належить, але це не значить, що німецький нарід має бути рівним з другими народами, ані навіть, що його голос має мати настільки більше значіння, наскільки чисельна сила німецького народу є більша від чисельної сили других народів. Гітлер ставить справу трохи грубше. Німецькі вчені, що прислугуються Гітлерові, вже успіли й книжки написати про те, що німцям призначено бути в Європі “пануючим народом”, “Herrenvolk”, а пануючий нарід може бути пануючим тільки тоді, коли має над ким панувати. Як німецький нарід має бути пануючим народом, то інші народи, очевидно, призначені на те, аби німецький нарід над ним панував; вони мають бути народами-рабами.

Що така є дійсно думка Гітлера та його оточення, виявив 15 листопада, 1941 р., колишній провідник австрійських нацистів, а теперішній німецький державний комісар Голандії, д-р Зайс-Інкварт. В промові, яку він виголосив того дня провідникам нацистичної партії Ренської області в Кельні, сказав Зайс-Інкварт, що “для нікого не буде повної самостійності в будучім ладі Європи”, бо спільна держава потягає за собою спільну оборону, спільну репрезентацію в закордонних взаєминах і об'єднану економічну систему. Сказав Зайс-Інкварт, що сильним бажанням Адольфа Гітлера є “включити голандський нарід в спільну німецьку державу”, в якій голандці “як товариші, можуть користати з повної рівності з німцями”. Тоді вони й дістануть автономію, “наскільки будуть заслугувати на право до свого власного духового та культурного розвитку”. Про те, що буде, як голандці не схочуть на це погодитися, Зайс-Інкварт не говорив, але цього можна догадатися. Голандія все одно мала б бути включена до “спільної німецької держави”, але без автономії з правом до свого власного духового та культурного розвитку.

Оце альтернативи для народу найбільш спорідненого з німцями. З інших висловів провідних нацистів можна виробити собі додаткові подробиці будучої Європи вразі перемоги Німеччини. Буде один пануючий нарід — німецький — і будуть народи, над якими німці мають панувати. Степень залежності різних народів від Німеччини має різнитися — залежно від їх культури, споріднення з німецьким народом та розположення кооперувати з німцями, або ні. Італія й Еспанія, як виглядає, мали б остати самостійними державами хоч би тільки тому, що Німеччина з ними не воювала і їх не завоювала, одначе в міжнародній політиці вони мали б далі йти за проводом Німеччини, як тепер ідуть. Франція мала б дістати назад номінальну самостійність, але на ділі мала б так само підлягати Німеччині, як тепер. Якусь мірку самостійності мали б мабуть задержати й споріднені з німецьким народом Норвегія й Данія. Голандії пропонується цілковите злиття з Німеччиною. Будучина Бельгії — неясна. Одначе дуже мало до здогадів лишається про те, яка має бути будучина чехів та поляків. Німеччина має над ними панувати без застережень, як над людьми низшої раси. За нижші раси рахують німці і всі інші народи на схід від Німеччини. Оце мав би бути німецький “новий лад” в Європі.

Велика Британія, а тимбільше Зєдинені Держави, застерігаються, що вони не мали і не мають в пляні забирати для себе якісь території в Європі. Вони заінтересовані єдино в тім, аби в Європі був мир. Вони заінтересовані в тім, аби народи Європи так упорядкували взаємини між собою, щоби не потребували в скорім часі нової війни для поправки тих взаємин. Для упорядкування взаємин не вистарчає, аби поневолені народи дістали свої власні держави. Для упорядкування взаємин потрібно також, щоби ці держави між собою не ворогували. Як виглядає, то таке упорядкування можливе тільки через звязання народів у федерації. Думка є, що звязати усі народи Європи в одну федерацію, може поки що показатися ділом неможливим. Одначе є можливість повязати деякі народи у федерації. В одну федерацію можна звязати народи та держави західної Європи. В іншу федерацію можна звязати народи середньої Європи — на схід від Німеччини. В одну федерацію можуть звязатися балканські народи. Совітська Росія вже є теоретично федерацією

народів східної Європи; потрібно тільки, аби вона стала федерацією на ділі.

Думка про федерацію народів вже й посунулася трохи вперед з області теорії. Польський та чехо-словацький уряди на еміграції вже рік тому підписали угоду, що Польща та Чехо-Словаччина мають по війні бути звязані в одну федеративну державу. Рамці цієї федерації мали б бути такі широкі, щоби згодом вони могли обняти й другі сусідні народи. Угодою про федерацію чехи й поляки фактично зреклися самостійности, хоч тільки під трома зглядами. Їх угода предвиджує, що в будуччині Польща та Чехо-Словаччина мають провадити спільно міжнародню політику, мають мати спільну оборону, тобто спільну армію, або бодай одну команду армії, і не має бути між ними митних границь. У всіх інших справах чехи у себе, а поляки у себе могли б порядкувати, як самі знають. Іншими словами, хоч чехи й поляки зрікаються самостійности, то все таки лишають її для себе доволі, щоби могли чути вільними у своїх власних краях. Як це має бути вказівкою упорядкування взаємовідносин народів Європи по війні, згідно з бажаннями Великої Британії та Зєдинених Держав, то можемо це й вважати за "новий лад", який вони приносять Європі.

Одно мусить українців непокоїти при балачках про цей новий лад. Говорять чехи з поляками про федерацію, укладають пляни федерації, кожному, хто знає етнографічні границі народів в Європі, ясно, що здійснення чесько-польської федерації без зачеплення української території прямо немислиме, одначе ні чехи, ні поляки з українцями про їх участь у будучій федеративній державі навіть не говорять. В тім є небезпека, що може повторитися з українським народом та українською землею те саме, що сталося з ними вже раз в 1919 р. Тоді добрі сусіди українською землею поділилися і самих українців навіть не питали, а коли українці перед насильством боронилися, то українців ще й бандитами назвали. Аби до цього після своєї спроби не допустити, мусимо уважно застановитися над теперішнім положенням та виглядами, які є для України. Про вигляди можна вже досить певно говорити.

Візьмемо знов на увагу вперед те, чого можуть українці очікувати з перемоги Німеччини. Майже ціла українська земля є тепер в руках німців та союзників Німеччини. Під

Росією, або Совітським Союзом остає тільки маленький о-крайчик північно-східної України поза рікою Донцем. Було багато людей, і між ними не-українців мабуть було більше, чим українців, які сподівалися, що скоро тільки німецька армія вступить ногою на українську землю, то зараз Гітлер проголосить, що повстає самостійна українська держава, і нишком назначить, а публично признає український уряд, що супроти Німеччини буде грати подібну ролю, як на Словаччині грає уряд Тіса, а в Хорватії уряд Павеліча. Сподівалися цього люди і дивувалися, коли німецька армія пішла на Україну, а вістей про український уряд не було. Думали: може проголошення уряду відложив Гітлер на пізніше, може на той час, як дістане Київ, а може на той час, як дістане більшу часть України, а може на той час, як дістане цілу Україну. Чекали, чекали і не дочекалися. Зате дочекалися чого іншого.

Сама німецько-російська війна зачалася з того, що німецькі війська рушили проти російських не самі, а в спілці з фінськими і — румунськими. Яке діло було румунам ставати до війни проти Росії в спілці з Німеччиною? Догадатися було легко. Рік перед тим забрала Росія від Румунії українську часть Буковини і цілу Бесарабію. Українську часть Буковини і часть Бесарабії зараз прилучено до України, як етнографічно українську територію. Участь Румунії у війні можна було витолкувати бажанням Румунії дістати назад українську Буковину та Бесарабію і обіцянкою Німеччини це бажання Румунії здійснити. Значить, Німеччина дала згори згоду на розчленування української етнографічної території. За допомогу Румунії Німеччина згори заплатила їй українською територією. Пройшло пару місяців і чуємо, що це ще не кінець розчленування України німцями. За Буковиною відриває Німеччина українську Галичину від України і прилучує її до т. зв. Генерал-Губернаторства. На якій основі? На такій, що Галичина належала до 1918 р. до Австро-Угорщини, отже була під впливами німецької культури і тому має далі під ними оставати. Одначе дійсною причиною може бути й те, що німці сподіються колись в будуччині прийти ще до якогось порозуміння з поляками і тому зачасу зробили приготування заплатити їм українською землею за втрату Познанщини та других частей західної Польщі, анектованих "раз на все" до Німеччини. Не досить того. Участь Румунії у війні проти Росії не обмежилася до того,

щоби відобрати Бесарабію та українську Буковину. Румунські війська перейшли й поза Дністер і пішли геть далше на схід. Невже-ж це процент, який платять румуни Німеччині за допомогу у відзисканню Бесарабії та української Буковини? Не конче. Коли впала Одеса, румуни проголошують її столицею нової своєї провінції, яку поспішилися назвати “Трансністрією”, або “Задністриящиною” (в румунів Дністер називається Ністер). А “Трансністрія”, кажуть, має обіймати цілу часть України між ріками Дністром і Богом до Чорного моря.

Та може це тільки мрія румунів, з якою Німеччина не має нічого спільного, про яку Німеччина може й знати не хоче і тому не може за ню приймати на себе відповідальности?

Щоденник “Таймс”, що виходить в Нью Йорку, подав в своїм виданні з неділі 7 грудня види кількох нових поштових стемплів, що появилися на листах, а між ними й відбитку нового румунського поштового стемпля з написом “Трансністрія”. Цим стемплем Румунія похвалилася перед світом своєю новою провінцією. На стемплі образ колишнього молдавського “господаря” (князя) Дука Вода, якому турецький султан був віддав Правобережну Україну після гетьмана Юрія Хмельницького в 1681 р. Над образом Дуки є на стемплі напис: “Duca Voda, Domnul Moldovei, Hatman al Ucrainei”. По українськи це значить: “Дука Вода, пан Молдавії, гетьман України”. Що значить такий стемпель і такий напис? Пригадка, що Дука Вода був з ласки турецького султана “гетьманом” України, може означати тільки одно, що Румунія робить собі претенсії до України, як до історичної спадщини по молдавським господареві Дука Вода. А сама поява стемпля — це публична демонстрація, що “Трансністрія” є вже признана посілість Румунії. Як би уряд Румунії мав ще якийсь сумнів щодо цього, то не мав би відваги з таким стемплем публично виступити. Як би був якийсь сумнів щодо цього і з боку Німеччини, то вона не дозволила б такому стемплеві появитися. Як би навіть румунський уряд через гарячковатість та нерозвагу допустився цього, що випустив стемпель, який дає до зрозуміння, що доля части України є вже передрішена, то Німеччина могла б прийняти це за провокацію для себе і найти ще доволі впливу на румунський уряд, аби він такого провокаційного стемпля в обіг

не пускав, хоч би він вже й був надрукований. Нічого подібного не сталося. Поштовий стемпель, що називає "Трансністрію" законною та історичною частиною Румунії, виїшов в світ і Німеччина його не спинила. А не спинила його тому, що признала "Трансністрію" для Румунії, як додаткову заплату за її допомогу у війні проти Росії. Територія України служить для Німеччини на те, аби було чим платити за допомогу у війні проти Росії.

Нема певности, чи й решти України не держить Німеччина для когось за хабара. Це й може бути причина, чому Німеччина лишає в завішенню долю решти України. Німеччина окупувала майже цілу Україну, але чого не прилучила до Генерал-Губернаторства і чого не дала Румунії, тим порядкує згори, лишаючи усе без зміни. Навіть колгоспи залишає. Можна здогадуватися, що як би Росія захотіла заключити з Гітлером сепаратний мир, то Гітлер зараз готов заплатити за нього Україною. А як би війна скінчилася тим, що Німеччина не буде приневолена випустити України з своїх рук, то є вже доволі признак того, що вона думає задержати її на дальше в своїх руках, як кольонію, над якою буде панувати згори, як пануючий нарід над поневоленим народом.

Не без того, що може знайти хтось, що скаже: „Для України може й буде краще, аби над нею панувала така культурна держава, як Німеччина, а не азійська Росія”. В злучі з тою "потіхою" пригадаймо собі одно: Україна вже сотки літ бореться за своє існування з Росією та Польщею. Українці не люблять ні Росії ні Польщі. І нераз ставлять собі питання: „Що для України менше небезпечне? Росія, чи Польща?” На це питання є дві відповіді і вону залежать від того, кому ближче до Росії, чи до Польщі. Українці, що зазнали тільки російського лиха, кажуть без вагання: "Найбільша небезпека для України є від Росії. Небезпечне для України саме число Росіян. Їх є около 100,000,000 душ, а це два рази більше, як українців. Українцям не сила боротися з Росією. А поляків боятися нема чого. Це-ж маленький та слабенький народець. Українців є два рази більше, як поляків! Це навіть смішно, щоби українці боялися слабших від себе поляків!" На те українці, що зазнали тільки польського лиха, відповідають: "Так, поляків менше, як українців, але нам не страшне число поляків. Нам страшна польська

культура. Український нарід жив такий довгий час в неволі та несвідомості, що він і досі не виплекав в собі відпорності для боротьби за свої національні права. В боротьбі з росіянами українці своєю свідомістю стоять вище, тому вони й росіян завойовують. Не те з поляками. Поляки сусідували сотки літ з німцями і від німців вчилися. Вчилися головню того, як сусідні народи денаціоналізувати і їх землю забирати. Німці сотки літ посувалися на схід і поляків виганяли, або німчили їх, а поляки те саме робили з своїми східними сусідами. Український нарід заселявав колись землі геть на захід від Сяну аж по околиці Кракова; тепер з цих українців лишилися тільки рештки в горах Карпатах під іменем лемків; прочі як не спольщилися, то прямо зникли. Усі способи, якими німці старалися знімчити поляків в Познанщині, поляки старалися в роках 1919 до 1939 примінити для спольщення українців. Поляки прийняли культуру від німців і уживають її на знищення українців. Найбільшою небезпекою для українців є польська культура."

Польську культуру, позичену від німців, вважають українці за більшу небезпеку для себе від два рази більшого числа росіян. Що-ж сказати про безпосередню небезпеку німецької культури? Як польська культура, взорована на німецькій, є для українців лихом, то наскільки більшим лихом повинна для українців показатися чиста німецька культура? Цю небезпеку повинні мати українці на увазі постійно, ніколи не повинні про ню забувати. Німеччина не несла ані не несе спасення українському народові. Вона є для нього ще більшою загрозою від Польщі і Росії.

Друга сторона — перемога Великої Британії і її союзників. Українцям вони, справді, не приобіцяли створення самостійної й соборної української держави. Цего не можна було робити хоч би тільки з дипломатичних причин. Коли Велика Британія ставала до війни, то ставала в обороні Польщі, загроженої Німеччиною. А уряд Великої Британії знав дуже добре, що Польща мала в своїм посіданню шмат української території. Ставати в обороні Польщі і рівночасно підносити українське питання не було для уряду Великої Британії дуже зручно. В дійсности вона могла цим навіть дати Німеччині свого рода дипломатичну зброю проти Польщі. Коли Велика Британія ставала до війни, вона не замикала очей на те, що зачинає війну з дуже сильним і

небезпечним противником, якого буде дуже тяжко поборо-
ти. Навіть перед тим, поки ще Велика Британія зачала вій-
ну, вона старалася дістати Росію проти Німеччини. Їй тоді
не вдалося позискати Росії, одначе відтак вона не хотіла
допустити до того, щоби Росія стала проти неї, проти Вели-
кої Британії. Підношення питань, які Росія могла вважати
за звернені проти неї, не було б доброю дипломатією з
боку Великої Британії. Тому для Великої Британії було
практично далі не згадувати України. Одначе тепер, коли
і Польща і Росія є союзницями Великої Британії, тимбіль-
ше незручно Великій Британії підносити прямо питання
України. Це питання може вона порушувати тільки посе-
редно, як частину загального питання перебудови Європи.
До цього питання вона й підійшла через т. зв. Атлантийський
Чартер, який уложили разом підчас своєї стрічі на Атланти-
ку 14 серпня, 1941, прем'єр Чорчил і президент Розевелт.
Атлантийський Чартер — це вісім точок, про які Велика Бри-
танія й Зєдинені Держави думають, що вони повинні стати
основами будучого мира. З тих вісім точок, що найменше
три можна примінити безпосередно до України, хоч в біль-
шій, або меншій мірі можна їх примінити і до інших країн.
Ось вони:

Проти територіяльних змін, незгідних з свобідно ви-
словленими бажаннями заінтересованих людей.

Право всіх народів вибирати собі форму уряду, під я-
кою мають жити і привернення суверенних прав та само-
управи для тих, що були їх силою позбавлені.

Мир, що дасть усім народам спромогу жити безпечно у
своїх власних границях в свободі від страху і недостатку.

В цих точках можуть прим. поляки та чехи бачити о-
біцянку привернення Польщі та Чехо-Словаччини, але укра-
їнці мають причину бачити таку саму обіцянку здійснен-
ня їх найвищих національних бажань. На основі Атлян-
тійського Чартеру українці мають право очікувати, що при
назначуванню нових границь по війні український нарід бу-
де мати нагоду "свобідно висловити свої бажання". На
основі Атлантийського Чартеру українці мають право очіку-
вати, що вони будуть мати спромогу самі "вибирати собі
форму уряду, під якою мають жити", і мати-муть право жа-
дати "привернення суверенних прав та самоуправи", бо од-
ного і другого були позбавлені силою. На основі Атлантий-

ського Чартеру українці мають право очікувати “спромоги жити безпечно у своїх власних границях в свободі від страху і недостатку”. Коли хтось з українців думає, що цього для українців за мало, то можна його хіба спитати, чого більше можна хотіти. Опиханого?

Атлантийський Чартер обіцяє українцям усе, чого українці хочуть, але для українців лишається сказати самим за себе, чого вони хочуть. Як вони скажуть, що **не хочуть** своєї держави, що **не хочуть** свободи, а воліють ярмо, як скажуть, що **не хочуть** самостійности, ні соборности, як скажуть, що воліють належати до Росії, Польщі, Румунії, Угорщини чи Чехо-Словаччини, але не до України, то опісля тільки на себе зможуть нарікати.

При цій нагоді важне додати й це, що Атлантийський Чартер — це не висловлення “побожних бажань” самої Великої Британії та самих Зєдинених Держав. Атлантийський Чартер підписали пізніше й усі союзники Великої Британії. Чи радо вони його підписували, чи не радо, — це їх річ, але підписали. Підписали його й Росія та Польща. Тимсамим не тільки Велика Британія та Зєдинені Держави затягнули моральні зобов'язання супроти українців, — зобов'язання супроти українців затягнули й Польща та Росія. І ділом українців є на ці зобов'язання в разі потреби покликатися.

Лишаючи Атлантийський Чартер на боці, можемо прийняти за певне одно, що по війні Європа мусить бути основно перебудована і то перебудована так, щоби не давала в скорім часі причини ні нагоди до нової війни. З будівлі Європи мають бути усунені бодай ті її хиби, що були до тепер замітні. А одною з замічених хиб є існування малих, слабих і розсварених держав в середній Європі в сусідстві з обєднаною, сильною Німеччиною. Способом на усунення цієї хиби має бути федерація, або конфедерація малих держав. На всякий випадок нема навіть натяків про те, що Велика Британія, чи Зєдинені Держави, чи хто інший бажає собі створення ще яких дальших нових держав в Європі. Отже коли українці бажають дальше самостійної України, то просто не мають до кого з тим своїм бажанням вдатися. Українці не дістануть в цім від нікого піддержки. Одначе є для українців всяка можливість використати думку про федерацію. І цю думку можна використати якраз в злучі з другим політичним гаслом, яке вони прийняли для себе, а саме — соборність.

ПО ЛІНІЇ ПУБЛИЧНИХ ЗАЯВ ТА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.

Соборність і самостійність не є нерозлучні. Не було б розумно українцям казати: “Хочемо соборної й самостійної України й інакшої не приймемо. Не приймемо самостійної України, як вона не буде соборна, ані не приймемо соборної України, як вона не буде самостійна.” Ліпше, щоби була Україна самостійна, хоч би й була тимчасово обкrojена. Ліпше, щоби Україна була соборна, хоч би тимчасово й не була самостійною. Отже коли не маємо в даний момент виглядів на самостійну Україну, то це ще не значить, що не треба вже й соборної України. Коли ніхто не обіцяє нам самостійної України, то це ще не значить, що вже “все пропало”!

Канадійські українці до якоїсь міри підчас теперішньої війни самі собі загородили дорогу так до уряду Канади, як і до уряду Великої Британії, через не цілком дипломатичне поставлення українського питання. Ми говоримо до уряду так посередно, як і безпосередно: “Хочемо української держави і хочемо тільки самостійної й соборної України, — ні більше, ні менше.” І ми маємо сатисфакцію, що уряд про це знає. Знає про це так уряд Великої Британії, як і уряд Канади. Але це зовсім не посуває української справи вперед. Як вже попередно сказано, обставини склалися досі так, що уряд Великої Британії ніяк не міг приобіцяти українцям самостійної та соборної України. Він не міг зражувати собі ні Польщі ні Росії. Тимбільше не міг таких обіцянок робити українцям уряд Канади, який в міжнародних питаннях, а спеціально в європейських питаннях, не виривається наперед, а лишає перше слово урядові Великої Британії. Одначе ні уряд Канади, ні уряд Великої Британії не хочуть зразити собі також канадійських українців. З того всього вони обходять це питання, як лис обходить їжака, що звився в кулю.

Кладу на це натиск, бо є деякі люди, що думають собі, що одинокою причиною, чому уряд Канади не зобов'язався досі створити самостійну й соборну українську державу, є те, що канадійські українці мають поганих провідників, які **бояться**, чи не **вміють** належно представити урядові українського питання і не пробують **вимусити** від нього відповідні зобов'язання. Прецінь українці в Канаді — сила, вони мають голоси і як би **загрозили**, що стануть проти уряду, то

уряд все приобіцяє і усе постарається зробити. В дійсности є й деякі англійці, що такі погляди українцям підсувають.

Це абсолютно хибний і невідповідальний погляд. Українці в Канаді мають доступ до уряду **тільки як громадяни Канади**. Громадяни Канади можуть ставити урядові домагання, або й погрози, але тільки в межах своїх громадянських прав. Одначе уряд не може керуватися в питаннях міжнародної політики бажаннями яких будь одиниць, або груп. Він мусить оглядатися на інтереси цілої Канади, а дальше на інтереси Британської Імперії та на інтереси союзних і заприязнених держав. Ми можемо приходити до уряду Канади і з питаннями міжнародної політики, але не на те, аби ставити йому домагання, чи грозити, тільки щоб звернути йому увагу на якийсь факт, чи на подробицю, яку він повинен би взяти під увагу, коли буде це питання вирішувати. Одначе уряд не є навіть обов'язаний нас в таких випадках вислухувати; він може нас слухати тільки з чемности. Тимбільше не можемо приходити до уряду в ролі немов би представників якоїсь **чужої держави** на переговори і для зроблення угоди міжнародного значіння. Жаден уряд на переговори з громадянами своєї держави не йде; він має право вимагати від громадян держави безумовного послуху.

Тому коли канадійські українці звертаються до уряду Канади з якими справами, то повинні в кожному разі наперед застановитися, чи буде на місци звертатися до уряду з даною справою. Головно-ж мусять на це звертати увагу люди, що хочуть говорити в імені других, або й в імені всіх канадійських українців. До уряду можна пійти й з невмісною та необдуманною пропозицією, але хто раз з себе дурня зробить, то на другий раз з ним вже й говорити не будуть, не схочуть його й бачити.

Як канадійські громадяни, **канадійські українці можуть тільки давати допомогу українцям в Європі**, а не будувати Україну з Канади. Допомога може бути матеріальна, але й може бути моральна. Моральна допомога може бути часом навіть ціннішою від допомоги матеріальної. Одначе вона може й зійти на "медвежу прислугу". Святим обов'язком канадійських українців є дістати від канадійського уряду всяку можливу допомогу для влєкшення долі українського народу і навіть для створення української держави, як би це

було можливо, але треба завжди вважати на те, що є можливе, і з неможливими пропозиціями до уряду не відноситися.

Ні Великій Британії, ні Канаді неможливо було досі брати на себе зобов'язання причинитися до створення самостійної української держави і здорова розвага вимагала, аби українці з такими домаганнями не йшли до канадійського уряду. Ні Великій Британії, ні Канаді неможливо було задля українців робити собі ворогами Польщу та Росію і здорова розвага вимагала, аби українці не йшли до канадійського уряду з домаганнями, аби він брав сторону українців проти Польщі та Росії. Одначе українці можуть звертатися так до уряду Великої Британії, як і до уряду Канади з заввагами та пропозиціями, які йшли б по лінії їх публичних заяв і зобов'язань.

Велика Британія (і так само Зединені Держави) останніми часами публично зобов'язалися по вигранню війни причинитися до такої перебудови Європи, щоби там була і справедливість і свобода для всіх, щоби кожний нарід жив у своїх власних границях в свободі від страху і недостатку. Що-ж, українці цього бажають. Гріх був би українцям не пригадувати про себе, що й вони живуть в Європі і хочуть у своїх власних границях свободи від страху і недостатку.

Є признаки того, що за основу свободного життя у власних границях вважає бодай Велика Британія не творення нових абсолютно самостійних держав, а радше зв'язування менших та слабших самостійних держав у федерації. Коли Польща і Чехословаччина, що мають свої уряди в Лондоні, виступають з пляном федерації і навіть підписують формальні договори в справі федерації, то це скорше є наслідком бажання Великої Британії, чим самовільним кроком поляків та чехів. Поляки та чехи вже мали самостійні держави, вони знають вартість самостійности, одначе згоджуються свою самостійність для свого власного спасення обмежити. Невже ж для українців, котрі таки ще не засмакували самостійности, була би це більша жертва, чим для чехів та поляків, вдоволитися самостійністю, обмеженою федеративним зв'язком з сусідніми народами? Коли поляки та чехи погоджуються на федерацію, то цим не конче зрікаються самостійности, вони її тільки обмежують. Обмежують її — наскільки відомо — тільки під трома зглядами: в справах

оборони, в справах міжнародної політики, в справах міжнародної економіки. Погодитися їй українцям на те — не було би надто великою жертвою. Як би під всіми іншими зглядами мали українці самостійність, то пішли би багато вперед, а не назад. В додатку мали б забезпечений дальший мирний розвій.

Одна є перепона. Українці мають жалі до своїх сусідів, мають з ними старі порахунки, памятають свої кривди. А котрий нарід не має жалів до своїх сусідів, котрий не має з ними старих порахунків, котрий не памятає своїх кривд? Але як би народи памятали тільки свої кривди та думали тільки про відплату, то в світі була б вічна війна і різня, на світі ніколи не було б мира, ніколи не було б приязни, ні союзів між державами. Тай приязнь та союзи між народами не є вічні. От візьмім за примір поляків та чехів. Коли Гітлер загадав поширювати німецьку державу і за першу жертву вибрав собі Чехословаччину, то не хто інший, а Польща подала Німеччині руку проти Чехословаччини. Пішли німецькі війська, щоби окупувати Судетський Край, а польські війська пішли, щоби окупувати Тешин з околицею. Це був для чехів болючий удар, але нині чехи і поляки творять федерацію проти німців.

В 1939 році Велика Британія й Франція були союзницями у війні проти Німеччини, так само як були союзницями у попередній світовій війні. Та цим разом їх союз не довго потревав, бо навіть не один рік. Вдарив Гітлер на Францію великою силою, Франція піддалася Німеччині і її союз з Великою Британією не тільки скінчився, але й перемінився у явну ворожнечу. Нині між Францією та Великою Британією нема навіть дипломатичних взаємин. А в давніших часах між Францією й Великою Британією панували такі довгі та завзяті війни, що Франція й Велика Британія вважалися за традиційних ворогів.

Маємо ще свіжіший і блищий примір. Як поляки подали німцям руку, щоби знищити Чехословаччину, так само кілька місяців пізніше Сталін подав Гітлерові руку, аби спільно знищити Польщу. І знищили її і була велика приязнь між Гітлером і Сталіном. Нараз обертається Гітлер проти Сталіна і вже Росія й Німеччина — страшні вороги. Та заледви вони стали ворогами, як нараз прокидається приязнь між Росією й Польщею. Польський прем'єр Сікор-

ський забуває Сталінові те, що він так недавно помагав добивати Польщу, підписують союз і Совітська Росія отвирає полякам брами таборів, у які було напаківано до двох мільйонів поляків. І виходять поляки на волю, вбирають військові однострої і стають враз з росіянами до боротьби проти німців, як союзники і приятелі.

Оттак виглядає приязнь та ворожнеча між народами. Це не те саме, що приязнь та ворожнеча між поодинокими людьми. Та навіть приязнь та ворожнеча між поодинокими людьми є тільки до часу, а відтак притуплюється і забувається. Між народами вона мусить нераз кінчитися далеко скорше, чим між поодинокими людьми, коли життєві інтереси народів цього вимагають. Не можуть і українці жити старими ненавистями довше, чим мають потребу; коли потреба вимагає, то нема іншої ради, як старі урази і жалі забувати, а замість них зачинати нову сторінку життя, життя згоди, що називається між народами приязню та союзом.

Нині у війні рішається доля усіх народів Європи, як що не всіх народів світа. І горе українського народу не так в тім, що війна провадиться на його землі, як в тім, коли він не зуміє використати нагоди, аби здобути собі кращу долю, чим мав до тепер. Коли прийде перебудова Європи, то перебудова повинна зачепити Україну так само, як зачепила її воєнна туча. Коли інші народи стараються забезпечити свою волю і долю по війні федераціями, то й українці повинні доложити належних старань, аби в будучій будівлі Європи зайняти належне місце, як одна з найповажніших одиниць в системі європейських федерацій. Це не тільки одинокий спосіб забезпечення своєї самостійности на рівні з самостійністю своїх сусідів, але й забезпечення своєї солідарности. Українці не бажають для себе нічого більше, чим мали б дістати другі сусідні народи, і українці можуть тоді запевнити цілий світ, що будуть жити в згоді та приязні з тими народами. З запевненням, що український народ бажає взяти участь в перебудові Європи на системи федерацій, можуть українці відноситись і до уряду Канади, Великої Британії та Зєдинених Держав.

РЕЗОЛЮЦІЯ.

Пропоную, щоби зїзд прийняв слїдуючу резолюцію, яка коротко збирає в одно вище висловлені погляди:

“Тому що українське питання є одним з головних питань, які мусять бути розв'язані, аби запевнити мир в Європі, і

“Тому що український нарід не бажає вимагати для себе більше прав і привілеїв від інших народів, і

“Тому що він бажає жити в мирі й гармонії з своїми сусідами та уживати такого самого степеня свободи, як вони мають,

“Нехай буде постановлено, що, по думці цього зїзду, український нарід в своїх етнографічних межах повинен дістати повну свободу і самостійність, як суверенна держава. Та коли б підчас надходячої реорганізації Європи вважалося якусь систему федерацій за побажану і конечну для осягнення трівого мира, то усі і неподілені етнографічні українські території повинні творити одну одиницю в такій федерації на рівних умовах з усіми іншими державами-спільниками в тій федерації

“І далше нехай буде постановлено, що тільки принципи демократії можуть творити основу для такої перебудови Європи та розв'язки українського питання.”